

PEDAGOGISKĀ VIDE BĒRNA VESELĪBAS STIPRINĀŠANAI *Pedagogical Environment for Strengthening of Child Health*

Sandra Ivanova

Latvijas Universitāte

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Abstract. *Preservation and strengthening of human health problem is acute in the world and in our country. Implementation of the preschool education program, one of the tasks is to strengthen and to protect the child's safety and health. The program does not set, unfortunately, at the child's healthy lifestyle habits. It only indirectly provides life without harmful habits valuable skills and implementation, in co-operation with the children's parents.*

It also said the aim: to attempt to develop pedagogical environment, preschool educational institution for the definition of a healthy lifestyle and to update its structure.

Keywords: *preschool educational institution, preschool educational process, the environment, the teaching environment, pedagogical environment in preschool, child's healthy lifestyle.*

Ievads

Introduction

Cilvēku veselības saglabāšanas un stiprināšanas problēma ir aktuāla gan pasaulē, gan mūsu valstī. Par to tiek diskutēts arvien biežāk.

Latvijas Ārstu biedrības prezidenta P. Apiņa ziņojumā 2010. gada 16. decembrī „Uzdevumi Latvijas iedzīvotāju sabiedrības veselībā 2011.-2017.” sniegts sabiedrības atveseļojošu uzdevumu kopums, piem., cīņa par veselīgu uzturu, cīņa ar mazkustīgu dzīvesveidu u.c. (Apinis, 2010). Tas attiecināms uz katru mūsu sabiedrības locekli.

Medicīniskajos un pedagoģiskajos zinātniskajos rakstos tiek atspoguļotas raizes par bērnu veselību un aprakstīti pētījumi, kuri liecina par situācijas pasliktināšanos tieši bērniem līdz skolas vecumam. Par to, ka ar katru gadu mazāks bērnu skaits attīstās atbilstoši savam kalendārajam vecumam, tiek vēstīts masu medijos.

Nedrīkst aizmirst, ka bērna vecumposms līdz skolai ir personības attīstības visintensīvākais periods. Tieši šajā laikposmā veidojas pamati stiprai veselībai un ilgdzīvošanai, organisma pretestības spēju veidošanai pret apkārtējās iedarbības nelabvēlīgo ietekmi. Tādēļ ir tik svarīgi radīt bērna dzīvesdarbībai tādas apstākļus, kuri nodrošina veselīgu dzīvesveidu. Tā ir viena no galvenajām sabiedrības izvirzītajām prasībām pirmsskolas izglītībai.

Īstenojot pirmsskolas izglītības programmu, viens no uzdevumiem ir nostiprināt un aizsargāt bērna drošību un veselību (MK noteikumi Nr. 533, 31.07.2012). Programma, diemžēl, pirmajā vietā neizvirza bērna veselīga dzīvesveida paradumu veidošanos. Tā tikai pastarpināti paredz dzīvei bez kaitīgiem paradumiem vērtīgu prasmju apgūšanu un īstenošanu sadarbībā ar bērnu vecākiem (Ivanova, 2014). Rodas jautājumi: „Vai šīs, katra cilvēka dzīvē

nozīmīgākās, problēmas risināšanas potences ir izsmeltas?”, „Kā bērna veselības stiprināšanu padarīt efektīvu?”

Tas arī noteica raksta mērķi: izstrādāt pirmsskolas izglītības iestādes pedagoģiskās vides bērna veselīga dzīvesveida stiprināšanai definīciju un aktualizēt tās struktūru.

Pirmsskolas pedagoģiskais process *Pre-school pedagogical process*

Dzīvojot strauju pārmaiņu laikā, svarīgi, lai Latvijas jaunā paaudze sagatavotos dzīvei sarežģītajā mainīgās šodienas un rītdienas pasaulē. Nenoliedzami, ka nozīmīgākie priekšnoteikumi tam būs audzēkņu iegūto zināšanu kvalitāte un gatavība turpināt izglītību visa mūža garumā.

Mūsdienu pirmsskolas izglītības mērķis ir noteikts Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās: „veicināt bērna vispusīgu harmonisku attīstību, ievērojot viņa attīstības likumsakarības un vajadzības, individuālajā un sabiedriskajā dzīvē nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes, tādējādi mērķtiecīgi nodrošinot bērnam iespēju sagatavoties pamatizglītības apguvei” (MK noteikumi Nr. 533, 31.07.2012).

Saturs ir vērsts uz daudzpusīgu bērna attīstības sekmēšanu, akcentējot šādas jomas:

- fiziskā attīstība (fiziskā veselība un kustību attīstība);
- psihiskā, tai skaitā kognitīvā un valodas attīstība (rakstītprasmes un lasītprasmes, saziņas prasmju un mācīšanās prasmju attīstība);
- sociāli emocionālā attīstība.

Zinātniece E.Černova detalizēti atklāj pirmsskolas izglītības iestādes darbības specifiku. Autore uzsver, ka to nosaka pedagoģiskā procesa modelis, kura struktūra un saturs ir pakārtots bērna dominējošām vajadzībām (izziņas, kustību, iekļautības, kontroles, piederības), vērtībām (sevis apzināšanās, pozitīva attieksme pret dzīvo dabu un priekšmetu pasauli, garīgo vērtību, tikumības apzināšanās sākums) un motīviem (vajadzību noteiktums un to īstenošanas konkrētais veids). Bērna attīstošās un audzinošās darbības jomas ir „cilvēks – cilvēks”, „cilvēks – daba”, „cilvēks – priekšmets” un „Es-koncepcija”, kuru saturs ļauj viņam uzkrāt priekšstatus (zināšanas to sākumlīmenī) par cilvēku kā dabas daļu, cilvēku savstarpējām attiecībām, priekšmetu pasauli, dzīvo dabu un arī veidot attieksmes pret visu to (Černova, 2002).

Izglītības saturs iekļauts mācību satura (priekšmetu) programmā. Izglītības iestādei ir tiesības izstrādāt mācību programmas vai izvēlēties Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātos mācību programmu paraugus, kā arī papildus iekļaut citas mācību satura jomas.

Organizējot bērnu darbību atliek tikai:

- zināt un ievērot katra vecumposma īpatnības, jaunveidojumus;

- radīt apstākļus, kuros viņi sistemātiski tiek iekļauti situācijās, kuras prasa iniciatīvu, agrāk iegūto zināšanu apjēgšanu, prasmju un iemaņu pilnveidošanos, patstāvību, kā arī veido atbildību.

Pirmsskolas skolotājs īstenojot profesionālās darbības funkcijas (audzinošo, attīstošo, socializācijas...) integrē bērna personības veidošanās jomas. To nevar kvalitatīvi veikt neiesaistot apkārtējo cilvēku starpniecību. E.Černova uzsver, ka pirmsskolas izglītības iestāde ir iekšējās (bērnu, vecāku, skolotāju, vadības, personāla) un ārējās (medicīnas iestāžu, skolu, saimniecisko organizāciju, nevalstisko organizāciju, asociāciju, sabiedrības) sadarbības paraugs (Černova, 2002).

Jo plašāks saskarsmes loks, jo vairāk iespaidu, priekšstatu gūst bērns, tā veidojot savu dzīves pieredzi. Katrs skolotājs apzinās, ka bērna dzīvības un veselības aizsardzības un stiprināšanas funkcijas kvalitatīva īstenošana ir garants vispusīgai, pilnvērtīgai bērna attīstībai.

Pedagoģiskās vides būtība un struktūra pirmsskolā *Nature and structure of the pedagogical environment in pre-school*

J.Korčaks rakstīja, ka paralēli iedzimtības likumiem jāpēta audzinošo vidi tad, varbūt, risinājumu radīs ne viena vien mīkla (Korčaks, 1979).

Jēdzienam „vide” nav viennozīmīga, precīza definējuma, jo literatūrā lasām: apkārtējā vide, dabas vide, izglītojošā vide, audzinošā vide, skolas vide, fiziskā vide, mācību vide, darba vide, psihosociālā darba vide, psiholoģiskā vide, cilvēku vide utt.

Plašā nozīmē ar jēdzienu „vide” saprotam apkārtni, apkārtējo pasauli.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā dots jēdziena „vide” skaidrojums: „Fiziskā un garīgā (materiālā un nemateriālā, taustāmā un netaustāmā), arī sociālā apkārtnē, apkārtējā viela (matērija) apstākļu, objektu un/vai indivīdu, kā arī to savstarpējo attieksmju un mijietekmes kopums, ka apņem dzīvās un nedzīvās dabas objektus, nodrošina eksistenci un saikni (saskarsmi) starp objektiem (indivīdiem), ietekmē to pastāvēšanu, attīstību u.tml.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 188.).

Zinātnieks V.Jasvins raksta, ka vide ne tikai ietekmē cilvēku, bet arī rada viņam iespējas apgūt savas dzīves vidi. „Iespējas tas ir tiltiņš starp subjektu un vidi. Iespēju nosaka gan vides, gan paša subjekta īpatnības” (Ясвин, 2001:11). Autors min piemēru: ja pieaugušam cilvēkam taburetes esamība rada iespēju apsēsties uz tās, tad bērnam – nolikt uz tās kaut ko, vai zīmēt kā uz galda. V.Jasvins aktualizē, ka viens cilvēks otram ir kā apkārtējās vides elements, ietekmējot ar savām attieksmēm un darbībām. Šī cilvēku vide ir ne tikai apkārtējā pasaule. Cilvēkam tā ir pasaule, kura eksistē (pastāv) viņa saskarsmē, mijiedarbībā, komunikācijā. Cilvēka vide ir viņa dabiska un sociāla (ietekmēm un apstākļiem nosacīta) apkārtnē, kurai piemīt ietekmju un apstākļu komplekss.

Cilvēku vide ietver dabas (fiziskos, ķīmiskos, bioloģiskos) un sociālo faktoru kompleksu, kurš var ietekmēt cilvēka dzīvi un darbību tieši vai pastarpināti, momentāni vai ilgstoši (Ясвин, 2001:10).

Savukārt izglītojošo (vai izglītības) vidi zinātnieks definē kā personības veidošanos ietekmju, apstākļu un iespēju sistēmu pēc noteikta parauga, kura ietver sevī sociālo, telpisko un priekšmetisko apkārtni bērna attīstībai (Ясвин, 2001).

I.Šūmane raksta, ka mācību vide ir mērķtiecīgi organizēta vide, kurā bērns, skolēns, pieaugušais veido savu pieredzi, vērtības, prasmes, zināšanas, attieksmes pret sevi, apkārtējo pasauli. Noteikta mācību vide ir visiem tiem, kuri mācās, neatkarīgi no izglītojamo vecuma. Zinātniece izdala trīs mācību vides struktūrelementus – lietu vidi, cilvēkresursus un garīgos apstākļus. Ar lietu vidi autore saprot mācību telpu iekārtojumu, materiālus, uzskates līdzekļus, uzsver, ka lietu vide būtiski ietekmē aktīvas vides veidošanu. Savukārt, cilvēkresursi ir mācību procesa dalībnieki – skolēni un pedagogi, kur centrā tiek izvirzīts bērns ar savām vajadzībām un interesēm. I.Šūmane uzsver, ka jo atvērtāka skola, jo vairāk tā izmanto ārējās vides cilvēkresursus – vecākus, sabiedrībā pazīstamus cilvēkus utt. Garīgos apstākļus definē kā labvēlīgas savstarpējās attiecības klasē, vadības un pedagogu darba stilu, skolēnu un skolotāju sadarbību, emocionālā pārdzīvojuma klātesamību (Katane, 2005:46).

Literatūrā plaši ir skaidrota skolas iekšējās un ārējās vides būtība. Tradicionāli saprotam, ka „Organizācijas iekšējā vide ir galvenie organizācijas darbības nosacījumi un faktori, kas veidojas tās vadīšanas procesā” (Raituma, 2012, 11). Savukārt, skolas ārējā vide ir „tie organizācijas funkcionēšanas nosacījumi, procesi un elementi, kas ir ārpus organizācijas un tiešā vai netiešā veidā ietekmē tās darbību un izvirzīto mērķu sasniegšanu” (Raituma, 2012, 20). Izglītības iekšējās un ārējās vides mijiedarbību ir pētījuši daudzi zinātnieki.

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā ir teikts, ka „Izglītības iekšējās un ārējās vides mijiedarbība – tās priekšmetu, parādību, procesu savstarpēja iedarbība, to nosacītība, stāvokļu maiņas un pārejas procesu savstarpēja atkarība, izglītības procesā iesaistīto personu savstarpēja iedarbība, kas rada noteiktu attiecību modeli un pārmaiņas šo personu mērķos, motīvos, attieksmēs, rīcībā” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000:103).

Savukārt I.Katane pedagoģisko vidi definē kā pedagoģiskās mijiedarbības sistēmu, kurā ir vairāki mijiedarbības elementi (subjekti un objekti) un vairākas skolas vides kā sistēmas apakšstruktūras. Zinātniece, balstoties uz pedagoģiskā darba pieredzi lauku skolās, raksta, ka lauku skolu pedagoģiskā vide salīdzinājumā ar pilsētu skolām ir daudz atvērtāka sadarbībai un kopdarbībai ar skolēniem, viņu ģimenēm, visu vietējo sabiedrību (Katane, 2005).

V.Jasvins uzsver, ka pedagoģiskā vide ir sociālo, sadzīves, organizēto pedagoģisko un personības nosacījumu pedagoģiskā subjekta (skolēni, pedagogi un visa izglītības iestāde) izglītības darbības kopums (Ясвин, 2001).

J.Korčaks meklēja „bērnības pasaules ideālas organizācijas praktisko modeli, cerēja atrast atslēgu visās attiecību jomās – „pieaugušie – bērni”, „bērni – pieaugušie” – pārveidošanai” (Korčaks, 1979).

Savukārt, E.Černova izstrādāja sadarbības definīciju: „Sadarbība – tā ir kopēja darbība, kuras procesā norit darbības prasmju, garīgo vērtību apmaiņa starp subjektiem, pieredzes pilnveidošanās uz humānu savstarpēju uzticēšanos” (Černova, 2002). Raksturojot pirmsskolas izglītības iestādes darbību kā pedagoģisku vidi, droši var apgalvot, ka bērnudārza darbība ir sadarbības procesa paraugs. Tās struktūrā sadarbība norit dažādos tās līmeņos: „bērns – skolotājs”, „bērns – bērns”, „bērns – vecāki”, „vecāki – skolotājs”, „vecāki – vecāki”, „skolotājs – skolotājs”, „personāls – vadība”.

S.Rubinšteins rakstīja, ka audzināšanas galvenā nodarbe ir, lai tūkstošiem pavedienu saistītu cilvēku ar dzīvi, lai no visām pusēm rastos uzdevumi, viņam saistoši, nozīmīgi, kurus viņš uzskata par sev piederošiem, kuru risināšanā viņš iesaistās. Tas ir svarīgi tāpēc, ka galvenais tikumisko „negludumu” avots ir dvēseliskais tukšums, kurš rodas cilvēkos, kad viņi kļūst nepiederīgi apkārtējai dzīvei, jūtas kā malā stāvoši vērotāji, kas gatavi atnest visam ar roku, viņiem viss kļūst vienaldzīgs (Рубинштейн, 1959:140-141).

Ar teikto zinātnieks uzsver vispusīgu saistību starp izglītības iestādi un sociālo vidi. Tā ir sociālās prakses iesaiste pirmsskolas pedagoģiskajā procesā. To uzskatāmi parāda E.Černova demonstrējot pirmsskolas pedagoģiskā procesa struktūru. Zinātniece akcentē bērnudārza ciešo sadarbību ar citām institūcijām: medicīnas iestādes, skolas, saimnieciskās organizācijas, sabiedriskās organizācijas, nevalstiskās organizācijas, biedrības, fondi, asociācijas utt. (Černova, 2002, 21).

Izcilā krievu pedagoģe J.Tihejeva lielu nozīmi piešķir pedagoģiskajai videi, uzskatot, ka bērna attīstības visu jomu saturs balstās uz vidi:

- higiēnas kultūra un paradumi;
- ēdināšanas režīms un higiēna;
- spēle un darbs fiziskajā audzināšanā;
- kustību attīstība spēlēs un brīvi vingrinājumi ar spēles elementiem.

Zinātniece aktualizē, ka visas bērna attīstības jomas (fiziskā, intelektuālā, tikumiskā un estētiskā) norit ciešā saistībā (Гребенщикова, 2013).

P.Kapterevs attīstīja domu par audzināšanas līdz skolai organisku sasaisti ar ģimeni un turpmāko skolas darbu. Viņš rakstīja, ka mēs bērnus audzināt sākam krietni agrāk nekā domājam un audzinām daudz dziļāk nekā domājam (Каптерев, 1982).

Bērna dzīvesdarbība, galvenokārt, norit ģimenē un vienlaicīgi pirmsskolas izglītības iestādē. Ģimenes dzīvesveids, vecāku attiecības ar bērnu, savstarpējās attiecības ietekmē bērna zināšanas, prasmes, uzvedību arī veselību. Pirmsskolas izglītības iestādē bērns nonāk dažādās attiecībās ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Attiecības saistītas ar tikumiskajiem pārdzīvojumiem, kuri ietekmē paradumu veidošanos. Ģimenē svarīga ir brīvā laika izmantošana

fiziskām aktivitātēm. Bērns ir vērotājs vai līdzdalībnieks? Arī dabas un priekšmetu pasaule bērnam sniedz daudzas un dažādas pieredzes. Kā saglabāt un stiprināt visvērtīgāko, kas cilvēkam pieder – veselību?

Krievu ārsts un pedagogs J.Arkins gandrīz pirms gadsimta (20.gs. 20.gados) daudz uzmanības veltīja bērnu kolektīva dzīves organizācijai. Viņš saskatīja, ka labvēlīga veselības stiprināšana var noritēt draudzīgas solidaritātes, mīlestības, mundruma, prieka pilnas darbošanās (spēle un darbs) atmosfērā. Zinātnieks priecājās par bērnu nervu sistēmas saudzēšanu, iestājās pret tās pārslodzi ar pārmērīgiem iespaidiem un darbībām. J.Arkins apgalvo, ka bērnam aktīvi jādarbojas, jāizvirza viņam pārvaramas grūtības un šķēršļus, dzīvei jābūt piesātinātai ar spēli, prieku, pozitīvām emocijām, kuras mobilizē spēkus un enerģiju. Jokojot zinātnieks teica, ka visdārgākais no vitamīniem ir „ha-ha” – možuma un smieklu vitamīns. Īpašu vērību J.Arkins pievērsa bērna fiziskās un citu attīstības jomu nepārtrauktībai un pedagoģiskā procesa vienotībai (Радина, 2013).

Vecākiem un „skolotājiem jānodrošina bērnam iespēja iztērēt savu enerģiju” (Корчак, 1999:273) mijiedarbojoties ar sociālo, dabas un fizisko vidi.

D.Lieģeniece par bērna mijiedarbību ar vidi pirmsskolā raksta, ka:

- pieredze, kas gūta pirmsskolas vecumā, ir nozīmīga, jo tā ietekmē bērnu vēlākajos dzīves posmos;
- pirmsskolas posmā radušies veidojumi un uzvedības izmaiņas nesaglabāsies, ja netiek strukturēti dažādi vides aspekti vai ja netiek mainīti audzināšanas nosacījumi ģimenē (Lieģeniece, 1999).

Cilvēka ķermenis ir viena no pasaules daļiņām, kam jābūt pilnīgā līdzsvarā. Mēs esam būvēti tā, ka mums nepieciešams noteikts daudzums fiziskas slodzes – ne vairāk un ne mazāk. Mums vajadzīgs noteikts daudzums dažādu ēdienu. Mums vajadzīgs noteikts daudzums miega un atpūtas no mūsu saspringtās, spriedzes pārpilnās ikdienas.

Ja cilvēks līdzsvaru neievēro – saņem pārāk mazu vai pārāk lielu fizisko slodzi, pārāk maz vai pārāk daudz ēdiena vai atpūtas, tad līdzsvars tiek izjaukts. Un, ja nav līdzsvara, nav arī veselības (Valtneris, 1998).

Zinātnieku pamatidejas savu aktualitāti nav zaudējušas arī mūsdienās. Tas rosināja veikt mēģinājumu definēt pirmsskolas izglītības iestādes pedagoģiskās vides būtību, saistībā ar bērna veselīga dzīvesveida paradumu apgūšanu un stiprināšanu, aktualizēt tās struktūru.

Secinājumi **Conclusions**

Balstoties uz, manuprāt, nozīmīgākajiem saistībā ar pirmsskolu šādu vides jēdzienu (izglītības vide, mācību vide, skolas iekšējā un ārējā vide, cilvēku vide, pedagoģiskā vide) definējumiem, ievērojot veselīga dzīvesveida komponentes (fiziskās aktivitātes, dienas režīms, uzturs, pozitīva emocionālā mijiedarbība, slimību profilakse), aktualizējot pirmsskolas pedagoģiskā procesa īpatnības

(mērķtiecīga, nepārtraukta, reāli ikdienā īstenojama iekšējā un ārējā sadarbība, pilnvērtīgs bērna ģimenes atbalsts) izriet, ka:

Pirmskolas pedagoģiskā vide bērna veselības stiprināšanai ir atvērta sistēma – vieta, kur

➤ ***bērns mērķtiecīgi un sistemātiski mācās:***

- *izpildīt pamatkustības un veidot pozitīvu attieksmi pret fiziskām aktivitātēm;*
- *mijiedarboties ar līdzcilvēkiem, paust pozitīvu emocionālo attieksmi un pārdzīvojumus;*
- *iegūt zināšanas un veidot veselīga uztura paradumus;*
- *veidot attieksmi un izpratni par cilvēka galveno vērtību – veselību;*
- *saņemt informāciju un atbalstu veselības saglabāšanai un stiprināšanai;*
- *apkopot personīgo pieredzi;*

➤ ***pedagogi izstrādā un īsteno:***

- *optimālas bērna veselīga dzīvesveida organizācijas formas;*
- *metodiskus ieteikumus bērnu vecākiem, lai veicinātu atbalstu bērniem veselīga dzīvesveida uzturēšanā ārpus pirmskolas izglītības iestādes, kā arī veiksmīgai iekļaušanai sabiedrībā.*

Bērnu veselība, neapšaubāmi, ir viens no galvenajiem pirmskolas izglītības iestādes darbības jautājumiem. Šis rādītājs būs augsts, ja pirmskolas izglītības iestādes pedagogi un darbinieki izpratīs, pieņems un radoši īsteno bērnu veselības aizsardzības un stiprināšanas uzdevumus.

Summary

Theoretical unfitted heritage and its analysis of the nature of the environment in the pre-school education programme, the content of the pedagogical process features enabled:

- update components – a healthy lifestyle, diet, physical activity date mode, a positive emotional interaction, the prevention of diseases;
- define preschool teaching environment. The health of preschool teaching environment is an open system, the place where:
  - child focused and systematic studies:
    - to execute the motions and create a positive attitude towards physical activity;
    - interact with fellow citizens, to express a positive emotional attitudes and experiences;
    - to acquire knowledge and build healthy dietary habits;
    - attitudes and awareness of the value of human health;
    - to receive the information and support to maintain health and strengthening;
    - collect personal experience;
  - teachers develop and implement:
    - optimal child's healthy lifestyle organization;

- methodological recommendations to parents, to promote a healthy lifestyle outside support to children in preschool educational institutions, as well as to inclusion in society.

Literatūra References

1. Černova, E. (2002) Pirmsskolas un sākumskolas pedagoģiskā procesa pēctecība. *ATEE Spring University Changing education in a changing society: Teachers, Students and Pupils in a Learning Society*. II. SIA „Izglītības soļi”, 2002.
2. Ivanova, S. (2014) *Bērnu veselīga dzīvesveida komponentu esamība pirmsskolas izglītības iestādē un ģimenē*. Referāts ikgadējā starpaugstskolu maģistrantu lasījums „Izglītība ilgtspējīgai attīstībai”. Rēzeknes Augstskola, 2014.g. 12.februārī.
3. Katane, I. (2005) *Lauku skolas kā izglītības vides izvērtēšanas modelis*. Daugavpils, 2005.
4. Korčaks, J. (1979) *Kā mīlēt bērnu*. Rīga, 1979.
5. Lieģeniece, D. (1999) *Kopveseluma pieeja bērnu audzināšanā*. Rīga: RaKa, 1999.
6. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. (2012) Ministru Kabineta noteikumi Nr. 533., 2012.g. 31.jūlijā.
7. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000) Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.
8. Raituma, I. (2012) *Skolas iekšējās un ārējās vides mijiedarbība*. Rīga: RaKa, 2012.
9. Valtneris, A. (1998) *Tavai veselībai*. Rīga: Mācību grāmata, 1998.
10. Гребенщикова, Е. (2013) Деятели дошкольной педагогики. *Дошкольное воспитание*, № 2. С.35-38.
11. Каптерев, П.Ф. (1982) *Избранные педагогические сочинения*. Под ред. А.М.Арсеньева. Москва: Педагогика, 1982.
12. Корчак, Я. (1990) *Как любить ребенка*. Москва: Изд. политической литературы, 1990.
13. Лебедев, П. (2012) Педагогические идеи и общественная деятельность П.Ф.Каптерева в области первоначального воспитания. *Дошкольное воспитание*, 2012, № 9. С.90-97.
14. Радина, Е. (2013) Деятели дошкольной педагогики. Е.А.Аркин. *Дошкольная педагогика*, 2013, № 8. С.31-34.
15. Рубинштейн, С.Л. (1959) *Принципы и пути развития психологии*. Москва, 1959.
16. Ясвин, В.А. (2001) *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва: Смысл, 2001.

Sandra Ivanova

Latvijas Universitāte
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
ppsandra@inbox.lv